

ВІДГУК

офіційного опонента **Козловського Сергія Володимировича**
доктора економічних наук, професора,
професора кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки
Донецького національного університету ім. В. Стуса (м. Вінниця)
на дисертаційну роботу
Кривокульської Наталії Михайлівни
на тему: «Модернізація екологічної політики в контексті
забезпечення сталого розвитку»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

**Актуальність теми дослідження на її зв'язок із науковими темами,
програмами та планами**

Сучасні глобальні та національні тенденції розвитку соціально-економічних систем засвідчують різке зростання ролі екологічного чинника у забезпеченні сталості національних економік. Поглиблення кліматичних змін, деградація природних ресурсів, порушення екологічної рівноваги, забруднення атмосферного повітря, ґрунтів та водних екосистем, виснаження біорізноманіття формують нову систему викликів, які безпосередньо впливають на конкурентоспроможність, безпекову стійкість і стратегічні перспективи будь-якої держави. У таких умовах питання модернізації екологічної політики набуває не лише фахового, але й загальнонаціонального значення.

В Україні екологічні проблеми додатково загострюються наслідками воєнних дій, що призвели до руйнування інфраструктури, забруднення територій, масштабної трансформації екосистем та втрати природно-ресурсного потенціалу. Саме тому в дисертації обґрунтовано, що екологічна політика у сучасних умовах має розглядатися як один із ключових факторів відновлення держави, формування нових моделей господарювання та забезпечення стійкості економіки у довгостроковій перспективі. Її модернізація є необхідною умовою переходу до «зеленого» відновлення, адаптації економіки до вимог європейського інтеграційного курсу та досягнення Цілей сталого розвитку.

Актуальність теми також визначається тим, що екологічна політика сьогодні перестає бути суто природоохоронною сферою та перетворюється на важливий складник державної економічної політики. Вона охоплює широкий спектр аспектів – інституційних, економічних, соціальних, управлінських, інформаційних, інноваційних, регуляторних. Саме такий підхід відображений

у дисертації, де модернізація екологічної політики розглядається як структурна основа побудови стійкої економіки, здатної до розвитку під впливом внутрішніх і зовнішніх загроз.

Особливу вагу має те, що дослідження здійснене з урахуванням сучасних світових тенденцій управління сталим розвитком, інтеграції екологічних пріоритетів у систему публічного управління, поширення циркулярної економіки, інституційної трансформації та цифровізації процедур прийняття управлінських рішень. У роботі обґрунтовано, що модернізація екологічної політики має ґрунтуватися на поєднанні системного, інституційного, синергетичного та програмно-цільового підходів, що відповідає концептуальним рамкам Європейського зеленого курсу, міжнародних екологічних угод та стратегічних документів ООН.

Тема дисертаційного дослідження є сучасною, суспільно значущою та науково виправданою. Її об'єкт, предмет, завдання і логіка дослідження повністю відповідають актуальним викликам розвитку національної економіки, стратегічним державним документам і науковим пріоритетам. Представлена робота розв'язує важливу науково-практичну проблему модернізації екологічної політики в умовах сталого розвитку та забезпечує теоретичне й методичне підґрунтя для формування нової моделі державної екологічної політики в Україні.

Обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені у дисертаційній роботі, відзначаються високим ступенем обґрунтованості, структурної логічності й внутрішньої цілісності. Авторка вибудувала дослідження таким чином, що кожен його елемент – від теоретико-методологічної бази до практичних рекомендацій – є логічним продовженням попереднього і водночас основою для наступного етапу роботи. Така послідовність дозволила отримати науково достовірні результати, які формують цілісні концептуальні засади модернізації екологічної політики у контексті сталого розвитку.

Заслугує на увагу те, що дисертантка використала широкий спектр сучасних наукових підходів, серед яких системний, інституційний, синергетичний, екосистемний і програмно-цільовий. Кожен із них виконує окрему функцію в методологічній схемі дослідження: системний підхід дозволяє розглядати екологічну політику як складну багаторівневу систему з відповідними функціями та елементами управління (с. 105, рис. 2.1); інституційний – аналізувати структуру взаємодії формальних і неформальних інститутів, виявляти інституційні обмеження й дисфункції (с. 132, рис. 2.10); синергетичний – оцінювати динамічні взаємозв'язки соціальних, економічних, екологічних та управлінських чинників розвитку (с. 184, рис. 3.4; с. 307-323), а екосистемний – зміщувати фокус до природоцентричної логіки екологічної політики, орієнтованої на збереження стійкості екосистем і раціональність природокористування (с. 66). Програмно-цільовий підхід став підґрунтям для обґрунтування необхідності стратегічного планування в системі екологічного

управління та для формування практичних рекомендацій у п'ятому розділі (с. 287, 296-369). Застосування факторного аналізу, контент-аналізу та порівняльно-аналітичних методів надало дослідженню емпіричної повноти й можливості зіставлення національних механізмів екологічної політики з кращими міжнародними практиками.

Наукові положення ґрунтовно обґрунтовані у теоретичній частині роботи. Авторка послідовно аналізує еволюцію наукових підходів до визначення сутності сталого розвитку, екологізації економіки, модернізації публічного управління в екологічній сфері та інституційних детермінант екологічної політики. Особливу цінність має висвітлення сталого розвитку як двоєдиного об'єкта екологічної політики: з одного боку – як стратегічної мети, що визначає напрям екологічно орієнтованого розвитку країни, а з іншого – як об'єктивної причини модернізації політики, зумовленої трансформацією природно-ресурсної, економічної та соціальної реальності. Такий підхід дозволив дисертантці концептуально поєднати логіку сталого розвитку з логікою державного регулювання та підґрунтям формування інституційних змін (с. 43-103).

У прикладній частині дослідження авторка здійснила ґрунтовну діагностику сучасного стану екологічної політики в Україні та виявила низку системних проблем: фрагментарність нормативно-правового забезпечення (с. 122-123, табл. 2.3; с. 126, рис. 2.8), дублювання управлінських функцій (с. 53, с. 115), недостатню узгодженість між політиками у різних функціональних сферах, слабку інтегрованість екологічних пріоритетів у державні стратегії розвитку (с. 176, табл. 3.1; с. 180, табл. 3.2), а також відсутність ефективної системи оцінювання результативності екологічної політики (с. 353). Цей аналіз дав змогу не лише підтвердити необхідність її модернізації, але й визначити критерії та показники, за якими така модернізація повинна відбуватися (с. 308-324, табл. 5.1-5.12).

Важливим елементом обґрунтування наукових положень є запропонована авторкою методика інтегрального оцінювання реалізації екологічної політики, у межах якої екологічний поступ оцінюється не лише за екологічними параметрами, а й за соціальними, економічними та інституційними індикаторами (с. 308-324, табл. 5.1-5.12). Інтегральний підхід дозволив сформулювати цілісне уявлення про стан і результативність екологічної політики на різних рівнях управління та виокремити проблемні зони, що потребують втручання. Такий підхід є логічним продовженням проведеного теоретичного аналізу і забезпечує кількісну перевірку зроблених висновків.

Кульмінаційним результатом дослідження є розроблення авторської концепції модернізації екологічної політики, яка представлена як комплексна інституційно-функціональна система (с. 325, рис. 5.1). У ній поєднано ціннісно-ідеологічні, стратегічні, регуляторні, інституційні, організаційно-управлінські та інформаційно-аналітичні компоненти, що забезпечують формування системної моделі державного екологічного управління нового покоління. У концепції особливу увагу приділено питанням цифровізації управління екологічним розвитком, розвитку екологічних інновацій,

удосконаленню інформаційної інфраструктури та розширенню участі громадськості й бізнесу в екологічному управлінні. Запропонована логіка модернізації є завершеною, науково виваженою та практично орієнтованою.

Заслуговує на окреме підкреслення той факт, що всі практичні рекомендації, подані в дисертації, мають чітку наукову основу. Запропоновані інституційні, нормативні, мотиваційні та інформаційні механізми реформування екологічної політики випливають із проведених аналітичних і теоретичних узагальнень та є логічним завершенням дослідницької роботи. Усі висновки є взаємопов'язаними, повністю відповідають структурі дисертації та демонструють вміння авторки застосовувати науково-методологічний інструментарій для розв'язання актуальних проблем державної екологічної політики.

Загалом наукові положення, висновки й рекомендації дисертаційної роботи відзначаються значною глибиною, методологічною чистотою і переконливою аргументованістю. Вони адекватно відображають масштаб поставлених наукових завдань, спрямовані на вирішення комплексної проблеми модернізації екологічної політики, і повністю відповідають вимогам до докторських дисертацій з економіки та управління національним господарством.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у докторській дисертації, їх загальнонаціональне значення

Наукова новизна одержаних у дисертації результатів полягає в поглибленні теоретико-методологічних засад та розробленні науково-практичного інструментарію використання концепції сталого розвитку як інтегративної основи модернізації екологічної політики та вдосконалення її інституційних і інструментальних механізмів з урахуванням принципів системності, інноваційності та децентралізації. Основними елементами наукової новизни є:

– цілісний концепт модернізації екологічної політики (с. 296-326), відмінною рисою якого є поєднання поглибленого теоретичного підґрунтя реалізації екологічної політики, алгоритму діагностики та мінімізації наслідків екологічних дисбалансів, а також системи механізмів забезпечення сталого розвитку національної економіки з акцентом на інструментах державної підтримки створення інноваційних екологічно орієнтованих екоіндустріальних парків. Такий підхід відкриває додаткові можливості для розвитку циркулярної економіки, прискореного впровадження «зелених» технологій, посилення конкурентоспроможності регіональних економік. У рамках концепту розроблено авторську методику оцінювання досягнення цільових орієнтирів екологічної політики у вимірах соціального, економічного, екологічного та інституційного компонентів сталого розвитку, а також сценарну прогнозну модель оцінювання результативності екологічної політики. Запропонований підхід створює підґрунтя для посилення інституційної спроможності органів влади у використанні прогнозних інструментів та ухваленні стратегічних рішень у сфері екологічної політики сталого розвитку національної економіки;

– структурно-логічна методологічна модель розроблення та реалізації проєкту аграрного екоіндустріального парку на регіональному / місцевому рівні (с. 268-272), що ґрунтується на інтеграції засад «зеленої», циркулярної та цифрової економіки, використанні кластерно-синергетичного підходу до взаємодії стейкхолдерів і застосуванні індикативно-аналітичного інструментарію оцінювання результативності реалізації проєкту. Модель включає п'ять послідовних стадій (обґрунтування доцільності створення парку та формування його концепції; техніко-економічний аналіз проєкту; прийняття рішень щодо запуску проєкту; планування й організація робіт у межах впровадження; початкова оцінка можливостей реалізації). Її використання сприяє підвищенню конкурентоспроможності, інноваційності й стійкості регіональної економіки, забезпечує системність управління процесами екологізації аграрного сектору, зменшення обсягів відходів, розвиток партнерської взаємодії між владою, бізнесом, наукою і громадою, зростання інвестиційної привабливості територій і створення нових робочих місць;

– системний підхід до аналізу чинників, що зумовлюють вагомість управління екологічним розвитком у структурі державної економічної політики, шляхом їх диференціації за чотирма рівнями: глобальним, національним, регіональним і мікрорівнем (с. 106-107). Управління екологічним розвитком запропоновано розглядати не як сукупність окремих заходів, а як цілісну систему узгоджених впливів, що дозволяє формувати стратегії інтегрованого управління з урахуванням багаторівневої взаємодії;

– методологічний підхід до мотивації економічних суб'єктів щодо впровадження технологій циркулярної економіки, основу якого становить запропонований алгоритм внутрішнього інформаційного аудиту суб'єкта господарювання (с. 251-252) та структурно-логічна модель мотиваційного забезпечення екологізації його діяльності (с. 355-357). Такий підхід формує інформаційно-аналітичну базу для оцінювання конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості та екологічного іміджу підприємства й забезпечує практичну реалізацію механізмів сталого розвитку на мікро-, локальному та регіональному рівнях;

– інформаційно-комунікативний механізм управління екологічним розвитком через розроблення публічної онлайн-платформи спільної діяльності стейкхолдерів, що містить модулі колективної роботи, змістового наповнення, обговорення, обміну даними, аналітичної підтримки, пошуку та адміністрування (с. 338-342). Інтеграція цієї цифрової платформи з державними реєстрами та базами даних ДСНС України розширить арсенал інструментів екологічного управління, забезпечить середовище для спільної роботи та оперативного інформування зацікавлених сторін;

– організаційно-науковий підхід до оцінювання готовності суспільства до впровадження елементів циркулярної економіки шляхом застосування спеціально розробленої анкети, проведення опитування, порівняння отриманих результатів із середньоукраїнськими та європейськими показниками (с. 334-336). Це дозволяє визначати рівень поінформованості населення щодо концепції циркулярної економіки, виявляти розрив між

економічно обумовленими та свідомими екологічними практиками й формувати на цій основі інформаційно-комунікаційні стратегії підвищення екологічної культури жителів громад;

– уявлення про процес екологічного управління через виокремлення й характеристику теоретичного, економічного, політичного, управлінського, соціального та іміджевого векторів розвитку ціннісних орієнтацій персоналу органів державної влади та місцевого самоврядування (с. 347-349). Такий підхід дає змогу розглядати модернізовану екологічну політику як більш стратегічно й функціонально досконалу, адаптовану до сучасних викликів і орієнтовану на результат, що сприятиме підвищенню ефективності управлінських рішень, формуванню нової управлінської культури та зростанню довіри суспільства до органів публічної влади;

– інформаційно-аналітичне забезпечення екологічної політики на основі розробленої системи кількісних і якісних індикаторів та інтегрального індексу сталості. Це дало змогу побудувати сценарні прогнози результативності екологічної політики сталого розвитку до 2030 року, використання яких забезпечує можливість своєчасного коригування діяльності в межах кожного з вимірів політики на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях з урахуванням повноважень відповідних суб'єктів (с. 307-321);

– понятійний апарат дослідження через авторське уточнення дефініції «модернізація екологічної політики» як багатосуб'єктного процесу, зорієнтованого на гарантування безпеки держави та інноваційне оновлення її економічного, соціального та екологічного розвитку, трансформацію сфер виробництва і споживання, екологізацію функціонального навантаження всіх суб'єктів реалізації політики із застосуванням комплексу заходів реагування й запобігання, а також інституційного, функціонального, інформаційного, економічного, ринкового та безпекового механізмів (с. 66-67). На відміну від наявних підходів, таке тлумачення поглиблює концептуальну основу для цілісної трансформації екологічної політики в умовах сталого розвитку національної економіки;

– трактування поняття «екологічна політика» як цілісної системи пріоритетів, програмних дій та узгодженої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інституцій ринкової інфраструктури та суб'єктів господарювання, спрямованої на забезпечення безпеки держави та її розвитку в економічній, соціальній і екологічній площинах, а також на екологізацію функціональних повноважень усіх суб'єктів реалізації екологічної політики на основі комплексу механізмів і заходів, що ґрунтуються на принципах реагування і запобігання (с. 111-112). Порівняно з існуючими підходами, запропоноване трактування робить процес реалізації екологічної політики більш динамічним та дієвим у подоланні недоліків екологічних реформ в Україні;

– авторське розуміння дефініції «технології мотивації та стимулювання еколого-економічного розвитку» як упорядкованої сукупності дій, методів, інструментів і управлінських рішень, орієнтованих на формування екологічно відповідальної поведінки суб'єктів природоперетворювальної діяльності та

активізацію їх участі в еколого-економічному розвитку шляхом адміністративно-правового впливу, заохочення та переконання (с. 256-257). Відмінність від існуючих підходів полягає в інтеграції зовнішніх стимулюючих інструментів з внутрішніми мотиваційними механізмами, що базуються на екологічних цінностях, і розгляді цих технологій як практичної моделі для формування стратегій сталого розвитку територіальних громад;

– теоретичне обґрунтування поєднання біоекономіки замкнутого циклу з концепцією циклічної економіки у площині модернізації екологічної політики через визначення комплексу інституційних, програмних, інформаційних, інфраструктурних і стимулюючих заходів, необхідних для впровадження циклічної біоекономіки в Україні з урахуванням європейського досвіду, що посилює інтеграційний потенціал цих підходів у рамках екологічної політики (с. 99-101);

– науковий підхід до управління екологічним розвитком на наднаціональному, національному, регіональному та локальному рівнях шляхом обґрунтування системи цільових орієнтирів, уточнення ролі стейкхолдерів та ідентифікації ключових викликів у їх діяльності (с. 154-162). Це створює можливість формування стратегій інтегрованого управління екологічним розвитком та зміцнення партнерства у досягненні цілей сталого розвитку;

– аналітичний інструментарій оцінювання екологічної політики України шляхом порівняння принципів її реалізації з базовими принципами екологічної політики ЄС, що дозволило відобразити динаміку зближення екологічного законодавства України з вимогами Європейського зеленого курсу, виявити прогалини та сформулювати рекомендації щодо їх усунення (с. 175-180);

– удосконалення класифікації механізмів екологічного управління через доповнення традиційних організаційно-правового, функціонального та організаційно-економічного складників інформаційно-комунікативним (с. 197-198), яка виконує координаційну, регулятивну, інтеграційну, мобілізаційну та інші функції, спрямовані на підвищення прозорості, забезпечення участі стейкхолдерів і формування єдиного інформаційного простору екологічного управління;

– розробка концепції екологічних цінностей шляхом введення авторських категорій «цінність екологічної поведінки особи», «цінність екологічної поведінки суб'єктів господарювання», «цінність екологічної поведінки управлінських працівників» (с. 135-238), що дозволяє глибше розкрити багатовимірність екологічної поведінки у суспільстві та створює розширений практичний інструментарій для ухвалення управлінських і бізнес-рішень у сфері сталого розвитку національної економіки;

– організаційно-наукові підходи до інтерпретації статистичних індикаторів сталого розвитку, які використовуються в Україні на загальнодержавному рівні, через розгляд їх не лише як кількісних показників, а й як ціннісних характеристик стану довкілля, що виконують роль регуляторних орієнтирів державної екологічної політики. Виявлені кореляційні взаємозв'язки між показниками дали змогу обґрунтувати

причинно-наслідкові зв'язки у динаміці екологічних ризиків і створити більш якісну аналітичну основу для коригування управлінських рішень (с. 134-145);

- організаційно-методичні засади оцінювання стану довкілля регіону через застосування блоку показників «Рациональне природокористування та якість довкілля» системи державного моніторингу у регіональному розрізі (с. 214-231). Порівняно з наявними підходами, це підвищує комплексність аналітичних процедур і забезпечує більш обґрунтоване просторове планування природоохоронних заходів;

- методологічний підхід до аналізу багаторівневої системи екологічного регулювання шляхом деталізації функцій її підсистем, використовуваних інструментів та їхніх обмежень у розрізі окремих груп стейкхолдерів (с. 273-294). На відміну від існуючих підходів, запропонований підхід дає змогу розглядати екологічне регулювання як єдину багаторівневу структуру та виявляти «вузькі місця» у застосуванні інструментів і їх впливі на різні суб'єкти;

- систему цілей імплементації європейських підходів до екологічної та інклюзивної модернізації територіальних громад із урахуванням ціннісних орієнтирів стейкхолдерів (с. 260-263). Це дозволяє розглядати модернізаційні процеси як результат багаторівневої партнерської взаємодії, узгодженої зі стратегічними напрямками місцевого розвитку та спрямованої на інтеграцію громад до європейського простору сталого розвитку.

Основні положення і результати дисертації доповідалися, обговорювалися та отримали схвальні відгуки на 17 міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях з міжнародною участю і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Про загальнонаціональне значення наукової новизни, висновків і рекомендацій, сформульованих у докторській дисертації, свідчить їхнє використання в роботі: Департаменту запобігання промислового забрудненню та кліматичної політики Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України (довідка № 14/14-01.3/690-24 від 23.04.2024 р.), Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної військової адміністрації (довідка № 04/636 від 10.04.2024 р.), Тернопільської міської ради (довідка № 27/2 від 12.03.2024 р.), Скалатської міської ради (довідка 08-1548/08-05 від 11.09.2024 р.) та Тернопільського міського відокремленого підрозділу Національного екологічного центру України (довідка 24-34 від 18.03.2024 р.), а також при формуванні регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища у Чернівецькій області на 2023 рік (довідка № 04/13 від 25.01.2024 р.) та підготовці Стратегії розвитку Збаразької територіальної громади Тернопільської області на 2025–2030 рр. (довідка 2540/03-04 від 08.09.2025 р.).

Крім цього, результати досліджень будуть використані при реалізації грантового проекту «Системні екологічні реформи на шляху до ЄС: взаємодія парламенту і громадянського суспільства», який реалізується Національним екологічним центром України з іншими неурядовими організаціями в рамках Програми USAID «РАДА: наступне покоління», яка є п'ятирічною ініціативою (2021–2026 рр.), що впроваджується ГО «Інтерньюз-Україна». Отримані

результати дослідження впроваджено у навчальний процес Західноукраїнського національного університету (довідка № 126-24/2119 від 26.09.2025 р.).

Повнота викладу результатів дослідження в наукових публікаціях, зарахованих за темою докторської дисертації

Результати дослідження опубліковані у 48 наукових публікаціях, з них: 31 публікація, в якій відображено основні наукові результати, в тому числі 2 монографії у співавторстві (2 розділи монографій підготовлено одноосібно), 3 статті у наукових періодичних виданнях, які індексуються в базі даних «Scopus», та 1 стаття, яка індексується в базі даних «Web of science», 24 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у наукових періодичних виданнях інших держав, 18 наукових публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації, в тому числі 1 навчальний посібник. Загальний обсяг опублікованих праць становить 65,64 друк. арк., особисто авторці належить 23,89 друк. арк., серед них: наукових праць, в яких розкрито основні результати наукових досліджень за темою дисертації, – 12,49 друк. арк.; наукових праць, що додатково відображають наукові результати дисертації, – 11,4 друк. арк. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї і положення, які належать дисертанту.

Ступінь використання матеріалів і висновків кандидатської дисертації

Матеріали і висновки кандидатської дисертації Кривокульської Наталії Михайлівни на тему «Організація управління і регулювання природоохоронної діяльності», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, не використовувались у докторській дисертаційній роботі.

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації

Дисертаційна робота Кривокульської Наталії Михайлівни на тему: «Модернізація екологічної політики в контексті забезпечення сталого розвитку» відповідає принципам академічної доброчесності. У докторській дисертації та наукових працях, які відображають її результати, відсутній академічний плагіат, фабрикації та фальсифікації, що підтверджено відповідною довідкою. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дискусійні положення та зауваження щодо положень докторської дисертації

Не зменшуючи наукової та практичної цінності результатів проведеного дослідження Кривокульської Наталії Михайлівни, доцільним є виокремлення таких дискусійних питань, які потребують додаткового уточнення, аргументації та дискусії під час захисту:

1. На с. 66 дисертаційної роботи подано розгорнуте авторське визначення поняття «модернізація екологічної політики» як багатосуб'єктного, діяльнісного процесу, що охоплює систему пріоритетів, програмних заходів і цілеспрямованої діяльності органів державної влади, органів місцевого

самоврядування, інституцій ринкової інфраструктури та суб'єктів господарювання з використанням інституційного, функціонального, інформаційного, економічного, ринкового, безпекового механізмів тощо. Потребує додаткового пояснення, яким чином запропоноване трактування співвідноситься із поняттями «екологічна політика» та «сталий розвиток» і в чому його модернізаційний компонент (зміна цілей, механізмів, суб'єктів чи інструментів). Доцільно також чіткіше показати, які елементи цього визначення є принципово новими порівняно з існуючими підходами, а які – систематизують уже відомі у науці підходи.

2. Значну увагу в дисертації приділено концепції екологічних цінностей (с. 236-239, табл. 4.2), зокрема запровадженню авторських категорій «цінність екологічної поведінки особи (населення)», «цінність екологічної поведінки суб'єктів господарювання», «цінність екологічної поведінки управлінських працівників», сформованих на основі досліджуваної літератури з авторськими доповненнями. У цьому контексті варто було б більш переконливо розкрити методологію операціоналізації цих цінностей: якими саме індикаторами та інструментами соціологічних вимірювань вони можуть бути зафіксовані; як відрізняється «цінність екологічної поведінки» від уже усталених у літературі категорій екологічної відповідальності, екологічної культури чи екологічної свідомості. Інакше є ризик часткового дублювання існуючого понятійного апарату під новими назвами.

3. Значний інтерес становить запропонована в роботі структурно-логічна методологічна модель формування та реалізації проєкту створення аграрного екоіндустріального парку, яка розглядається як інноваційний інструмент екологічної трансформації національної економіки та залучення «зелених» інвестицій (с. 268-272). Водночас потребує додаткового обґрунтування вибір саме аграрного профілю екоіндустріального парку як базового прикладу: чи може запропонована модель бути безпосередньо екстрапольована на інші секторальні кластери (промисловий, транспортний, енергетичний), чи вона є специфічною саме для аграрної сфери. Доцільно було б також чіткіше прописати критерії економічної доцільності й екологічної ефективності такого парку (порогові значення економії ресурсів, зниження викидів, окупності інвестицій тощо) та показати, чи проводилась апробація моделі хоча б на умовному (пілотному) кейсі конкретного регіону.

4. У дисертації запропоновано інтегральний індекс економічного виміру стану досягнення цільових орієнтирів екологічної політики, сформований на основі обмеженої кількості показників і використаний для оцінки ступеня досягнення цілей сталого розвитку. Разом із ґрунтовністю проведених розрахунків, дискусійним видається питання щодо повноти представлення економічного виміру сталого розвитку лише через зазначений набір індикаторів та обраний спосіб їх нормування і зважування. Потребує уточнення, чому до складу індексу не включено, наприклад, показники «зелених» інвестицій, частку екологічних податків у доходах бюджету, обсягів екологічних інновацій, а також чи проводився аналіз чутливості інтегрального індексу до зміни ваг окремих показників. Корисним було б показати, як

змінюється інтерпретація результатів при альтернативних варіантах ваг чи набору індикаторів.

5. У роботі виконано ґрунтовний аналіз системи еколого-економічного регулювання в Україні, де авторка виокремлює багаторівневу структуру та широкий спектр правових, економічних, адміністративних, інституційних та інформаційно-аналітичних інструментів, акцентуючи на необхідності поєднання директивних і ринкових важелів, а також цифровізації управлінських процесів. Водночас класифікація інструментів та їх розподіл між підсистемами державного, громадського, інституційного й корпоративного регулювання (с. 325-328) потребує більш чіткої логіки: чи є інформаційно-комунікативні інструменти окремою групою, чи вони інтегруються в усі інші підсистеми; за яким критерієм віднесено певні інструменти до «інституційних», а не до правових чи економічних; як уникнути дублювання, наприклад, екологічного моніторингу у різних блоках системи. Уточнення цих моментів дозволило б зробити запропоновану модель регулювання більш прозорою для практичного використання.

6. Побудований у розділі 5 концепт модернізованої екологічної політики як інституціонально-функціональної системи з кількома блоками (регулюючим, блоком методів регулювання, блоками «вхідних» і «вихідних потоків» тощо) демонструє високий рівень узагальнення та прагнення автора систематизувати механізми реалізації екологічної політики. Водночас постає дискусійне питання щодо рівня деталізації алгоритму практичної імплементації цієї моделі: наскільки чітко визначено послідовність управлінських кроків, відповідальних суб'єктів на кожному етапі, індикатори результативності для окремих блоків. Доцільним видається додатково показати, як саме запропонована модель може бути інтегрована в наявні стратегічні документи (стратегії регіонального розвитку, плани відновлення, екологічні програми громад) та які зміни в інституційних практиках вона передбачає.

7. У дисертації значну увагу приділено формуванню системи екологічних індикаторів, які слугують основою для інтегральної оцінки результативності екологічної політики та прогнозування її динаміки (підрозділи 4.2 та 5.1). Водночас потребує уточнення питання щодо репрезентативності й регулярності статистичних джерел, використаних у розрахунках. Зокрема, частина показників системи державного моніторингу довкілля та дані, що стосуються регіональних вимірів стану довкілля, мають фрагментарний характер або не оновлюються щорічно, що може впливати на точність інтегральних оцінок і достовірність сценарних прогнозів. Було б доцільно роз'яснити, яким чином авторка компенсувала цю нерівномірність у статистичних вибірках, чи проводилася перевірка стабільності моделі за умов неповноти даних, а також якою мірою можливе оновлення чи розширення набору індикаторів у разі зміни методології державної статистики. Це дозволило б посилити аргументацію надійності запропонованих прогнозів і підвищити практичну застосовність розробленого оцінювального інструментарію.

Загальний висновок

Дисертація Кривокульської Наталії Михайлівни на тему: «Модернізація екологічної політики в контексті забезпечення сталого розвитку» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке проведено для вирішення актуальної проблеми вироблення теоретико-методичних і науково-практичних рекомендацій щодо модернізації екологічної політики в контексті сталого розвитку. Результати дослідження висвітлені в наукових публікаціях. Оформлення дисертації відповідає чинним вимогам. Висловлені у відгуку дискусійні питання та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Вищевикладене дозволяє стверджувати, що дисертаційна робота Кривокульської Наталії Михайлівни на тему: «Модернізація екологічної політики в контексті забезпечення сталого розвитку» за актуальністю, змістом, обсягом досліджень, науковою новизною і практичною цінністю отриманих результатів відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11.2021 р., а її автор – Кривокульська Наталія Михайлівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва,
корпоративної та просторової економіки
Донецького національного
університету імені Василя Стуса
(м. Вінниця)
18.11.2025

Сергій КОЗЛОВСЬКИЙ

